

lassa selviydy? Ja miksi vähemmistöjen edustajilla ei olisi oikeutta lukea edes oman äidinkielensä säilymistä koskevia tutkimustuloksia omalla äidinkielellään?

Pohjoismaihin muuttaneiden kielen valinta ja käyttö -raporteilla on paljon annettavaa paitsi kielivähemmistöihin kuuluville itselleen myös jokaiselle kielisosiologiasta ja sen tutkimusmenetelmistä, kaksija monikielisydestä tai toisen kielen oppimisesta ja käytöstä kiinnostuneelle. Myös rahakirstun vartijoiden ja vähemmistöpolitiikan suuntaajien soisi näihin tutkimusraportteihin paneutuvan.■

MINNA SUNI

*Korkeakoulujen kielikeskus,
Jyväskylän yliopisto, PL 35,
40351 Jyväskylä*
Sähköposti: *msu@juu.fi*

LÄHTEET

HJULSTAD JUNTILA, JORID 1991: Finske nyinnvandrara i Aust-Finnmark — Kven er dei, og kva for språkval står dei overfor? – Jussi Niemi (toim.),

Papers from the 18th Finnish Conference of Linguistics. Studies in Languages — Kielitieteellisiä tutkimuksia 24 s. 273–291. University of Joensuu, Joensuu.

LATOMAA, SIRKKU 1995: On bilingualism and education of language minority children in Finland. – FINLANCE XVI s. 5–18.

LATOMAA, SIRKKU – NEWCOMB, SARAH F. 1991: »I'm going to the pesula»; socio- and psycholinguistic aspects of the Finnish-English language contact situation in Finland. – FINLANCE IX s. 33–44.

LATOMAA, SIRKKU – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1993: Muuttajan äidinkielen opetus tarvitsee tukea. – Helsingin Sanomat 18.8.1993.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1994: Främlingsskap, kvinnlighet, språk. – A. Golden & A. Hvenekilde (toim.), Rapport fra det andre forskersymposiet om Nordens språk som andrespråk i Oslo den 19–20 mars 1993 s. 131–141. Institutt for lingvistiske fag. Universitetet i Oslo, Oslo.

KIERRÄTETTYÄ SANAA

Sana kiertää. Kirjoituksia suomen kielestä. Toimittanut Maija Länsimäki. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 80. Painatuskeskus, Helsinki 1995. XVI + 428 s. ISBN 951-37-1649-X.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa tehdään suurten sanakirjojen ja mahtavien arkistojen lisäksi myös pieni-
muotoisia töitä, mm. esitelmiä radioon ja artikkeleja juhla-
kirjoihin, keskuksen omiin aikakausjulkaisuihin sekä monien erikoisalojen ammattilehtiin. Tällaisia pientöitä on

koottu teokseen *Sana kiertää*, jonka kirjoituksista valtaosa on jo kertaalleen aiemmin julkisuudessa joko suullisesti tai kirjallisesti esitettyjä.

Kaikki kirjoittajat, yhteensä 23, ovat keskuksen nykyisiä tai entisiä työntekijöitä. Sanakirjaosaston ja kielenhuollon edus-

tus on kutakuinkin tasavahva. Sanaston keruu ja tutkimus ovat aina olleet tutkimuskeskuksen ominta alaa, ja sanastokysymykset ovat myös kielenhuollon keskeistä työ-sarkaa. Niinpä artikkelitkin ovat enimmäkseen leksikologian ja leksikografian alalta. »Mittyinen emä, settyinen unka.»

Eniten kirjoituksia, kaikkiaan viisitoita, on laatinut teoksen toimittaja Maija Länsimäki, ja hyvänä kakkosena tulee Jaakko Sivula kymmenellä artikkelillaan. Sivulan kirjoituksista »Tyly metsäsuomalainen» näyttää olevan ennen julkaisematon. Useimmat teoksen artikkelit ovat ilmestyneet *Kielikellossa* (29). Toiseksi suosituin foorumi on ollut yleisradion *Kielikorva* (13). Jokunen löytyy edesmenneestä *Kielipostista* tai tämän jatkajasta *Hiidenkivestä*, Ruotsin radion ohjelmistosta tai *Virittäjästä*. Loput ovat hajallaan mitä moninaisimmissa julkaisuissa *Helsingin Sanomista Sairaanhoidaja*-lehteen. Joukossa on myös kansainväliseen julkaisuun laaditun artikkelin suomenkielinen lyhennelmä, Matti Vilpulan »Aurinko ja päivän määritelmä».

Suurin osa kirjoituksista on melko uusia, viime vuosien aikana ilmestyneitä. Julkaisupaikat ovat enimmäkseen olleet niitä samoja, joita suomen kielestä kiinnostuneet muutenkin seuraavat. Kierrätys on periaatteessa hyvä asia, mutta joskus se saattaa mennä liiallisuuksiin. Kirjassa on turhan monta sellaista artikkelia, jotka ovat lukijalla tuoreessa muistissa ja myös tallella omassa kirjahyllyssä. Kielikellon, Hiidenkiven ja *Virittäjän* tapaisia ammattijulkaisuja tuskin kukaan heittää pois ne kertaalleen luettuaan.

Radiossa tai muualla pidettyjen esitelmien julkaiseminen kokoomateoksessa on perusteltua, samoin esimerkiksi *Koiramme*-lehdessä tai *Suomen Sanomassa* julkaistujen artikkelien, joihin keskiverto kielenharrastaja tuskin törmää muuten kuin sattumalta. Painattamisen arvoisia ovat erityisesti

sellaiset esitelmät, joissa on runsaasti täsmällistä numerotietoa, esimerkiksi Raimo Jussilan Kielikorvaa varten valmistamat esittelyt Kiihtelysvaaran murteen sanastosta tai Agricolan kielen ja nykysuomen yhtäläisyyksistä. Pelkästään radiosta kuultuna tällainen tieto menee suureksi osaksi hukkaan, sillä muisti on lyhyt ja kuuntelijat harvoin huomaavat varustautua muistiinpanovälinein.

Kirjoittajien persoonaa ei erityisemmin korosteta. Sisällysluettelossa tekijöiden nimet on merkitty artikkelin nimen jälkeen sulkeisiin, ja kirjan sisällä ne ovat artikkelien lopussa samassa yhteydessä, jossa on ilmoitettu kirjoituksen alkuperäinen julkaisupaikka. Näillä tiedoilla on myös käytännön merkitystä, sillä alkuperäisartikkeleissa saattaa olla lähdeviitteitä ja -luetteloja. Kokoomateoksesta lähdetiedot on jätetty tykkäänään pois.

Aikakausjulkaisuissa ja kokoomateoksissa annetaan usein jonkin verran tietoja artikkelien kirjoittajista. *Sana kiertää* -teoksenkin tällaisen esittelyn olisi voinut lisätä. Kirjoittajien kuuluminen Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen kyllä mainitaan alkusanoissa, mutta lisäksi olisi voinut henkilöluettelon yhteydessä kertoa kunkin tehtävät ja erikoisalut. Samalla olisi tullut esitellyksi hieman tutkimuskeskuksen rakennetta ja toimintaa. Aiheen valinnan ja artikkelin sisällön perusteella lukija voi tietysti päätellä yhtä ja toista, mutta kun kirjoittajia on runsaasti, kaikki eivät joukosta erotu.

Kirja on jaettu kymmeneen lukuun tai osastoon, jotka ovat keskenään varsin erilaajuisia. Lyhin osasto, kumma kyllä, on »Miten suomalainen kiroilee», jossa on vain kaksi artikkelia, laajin on »Mitä sanan takana», johon sisältyy 22 kirjoitusta. Epäsuhdan ymmärtäisi, jos osastojen aihepiirit olisivat selvät ja määrätietoisesti rajatut. Näin on asia kuitenkin vain muutamissa

tapauksissa, erityisesti pienimpien osastojen kohdalla. Osa pääotsikoista on niin laajoja, että niiden alla voisi kirjoittaa melkein mistä hyvänsä. Esimerkkejä tästä ovat mm. »Yksilön ja yhteisön kieltä» (mitä muuta kieltä on?) ja »Monta tapaa sanoa». Monien artikkelien nimet myös muistuttavat pääotsikoita.

Harkitun, joskin valitettavan lyhyen kokonaisuuden muodostaa osasto »Kielikuvia ja kuvakieltä», johon Irma Nissinen on laatinut johdantoartikkelin »Mistä kuvakielikumpuaa». Samaa yleisestä yksityiseen-periaatetta olisi kannattanut noudattaa muissakin osastoissa. Kielikuvien salakariikoita kuvaava Matti Punttilan artikkeli »Voittajan käsi kohoaa salkoon» sisältää joukon hillittömän hauskoja esimerkkejä. Tätä Kielikellossa aiemmin ilmestynyttä kirjoitusta voisivat esimerkiksi opettajat luettaa oppilailleen opastukseksi ja varoitukseksi. Empiirinen kokemus osoittaa, että ainakin lukiolainen ahmii sen makeasti hekotellen. »Päätäkää päivänne Katriinakahvilla!»

Selvä aiheenmukainen kokonaisuus on myös »Kiimasta seksiin ja seksismiin», jossa Sivulan ja Länsimäen artikkelien perustana ovat samojen tekijöiden laajemmat tutkimukset, Sivulan kiimasanastoa käsittelevä väitöskirja ja Länsimäen yhdessä Raimo Jussilan kanssa julkaisema seksisanakirja. Kirjaimet eivät punastele. Lukijalle tehdään moninaisten esimerkkien avulla selväksi, että seksiin ja seksismiin liittyvä sanasto kelpaa tutkimuksen ja huollon kohteeksi siinä kuin muutkin kielenainekset. Asiaan liittyvä affektiivinen puoli ei kuitenkaan tule hyödynnetyksi viimeisessä osastossa »Miten suomalainen kiroilee», vaikka Ulla-Maija Kulonen aihepiirintoisuudesta mainitseekin. Täällä vilisevät vain pirut ja perkeleet.

Koska artikkelit ovat toisistaan riippumattomia, niiden sisällössä on jonkin ver-

ran päällekkäisyyttä. Esimerkiksi *neekeri*-sanan sopivaisuutta pohdiskelee sekä Maija Länsimäki, Eija-Riitta Grönros, Sari Maamies että Ulla Tiililä. Myös *ämmä* ja *äijä*, *juppi* ja *juntti*, *lobbari* ja *virkamies* ovat inspiroineet useampaa kuin yhtä kirjoittajaa. Nykysuomen uudissanat ovat esillä niin monessa artikkelissa, että jälkepäin olisi mahdotonta muistaa, kuka mitään kirjoitti ja missä artikkelissa, ellei teoksessa olisi sanahakemistoa. Tässä kirjassa hakemisto on todella tarpeen, sillä artikkelin sisältö ei useinkaan palaudu lukijan mieleen pelkän nimen perusteella.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen vahvoja aloja on myös murteiden tutkimus, ja siksi murre-sanastoa käsittelevien kirjoitusten määrä tuntuu äkkipäätä ajatellen vaatimattomalta. Yhtään osastoa ei ole omistettu paikallismurteiden sanastolle, eikä kaikkien murreartikkelien nimissäkään paljasteta sisällön luonnetta. Tarkemmin katsellen murreartikkeleja alkaa kyllä löytyä, mutta ne ovat hajallaan eri pääotsikkojen alla. Murteet olisi kannattanut nostaa selvemmin esiin, sillä ne ovat viime aikoina alkaneet uudestaan kiinnostaa sekä suurta yleisöä että kulttuurin harrastajia. Murrekirjoja julkaistaan ja ostetaan tiuhaan tahtiin, ja murteita käytetään hyväksi esimerkiksi kaunokirjallisuudessa, valkokankaalla ja television lastenohjelmissa. Nyky-yhteiskunnan eurosanastoon törmää jokainen suomalainen joka päivä, joten siitä ei kovin paljon viitsi enää mielensä virkistykseksi lukea, mutta *sikapiikissä*, *kaartimummoissa* ja *koirasimissa* alkaa olla jo sellaista eksotiikkaa, joka viehättää.

Useimmat murreartikkelit ovat Jaakko Sivulan käsialaa. Hän on vielä niitä tutkijoita, jotka oman kokemuksensa perusteella tietävät yhtä ja toista myös sanojen alkuperäisestä käyttöympäristöstä. Esimerkiksi »Rukoilevat heinämiehet» on loisto-esimerkki siitä, miten suuri määrä tietyn aihe-

piirin sanoja esitellään ja selitetään tarkasti ja samalla elävästi. Kirsti Aapalan artikkeli morsiusneidon ja sulhaspojan nimityksistä sovittelee yhteen vanhaa ja uutta perinnettä ja antaa kiintoisaa tietoa häätöjuhliensa tarpeellisista toimihenkilöistä. Matti Punttilan »Punsasta hyytelöön» herätti arvostelijassa nostalgisia tunteita ja sai samalla kylmät väreet juoksemaan selkäpiissä. Punsahaan ei voi Kymenlaaksossa kukaan välttää, vaikka mieli tekisikin.

Useimmat kirjan artikkelit ovat hyvin lyhyitä, vain parin–kolmen sivun mittaisia kuvauksia ajankohtaisista kielikysymyksistä. Deskriptiivisyys näkyy valtaavan alaa preskriptiivisyydeltä kielenhuollon puolella. Sopii vain toivoa, että kuvaamisen lisäksi ongelmia tulevaisuudessakin pyritään ja pystytään myös ratkaisemaan. Monissa kirjoituksissa on kepeän leikkisä sävy. Etenkin slangia käsittelevissä artikkeleissa jo esimerkkiaineisto riittää humoristisen vaihtelun luomiseen.

Vakavimmasta ja tieteellisimmästä päästä on Maija Länsimäen ja Esko Koivusalon kirjoitus »Miksi alikersantti Lehto ja sotamies Honkajoki puhuivat kirjakieltä?». Se osoittaa, että kirjakielillä on funktionsa eikä se totisesti sovi joka paikkaan. Erityisesti kielenhuollon vastustajien kannattaisi lukea Tuomo Tuomen kirjoitus kielenoh-

jailun oikeutuksesta. Tuomen mukaan kielellistä demokratiaa ei saavuteta sillä näennäisen yksinkertaisella tavalla, että jokainen kirjoittaa niin kuin itse haluaa. Jos näin tehtäisiin, kieli hajoaisi sosiaalisten koodien jatkumoksi, jonka ääripäät olisivat hyvin kaukana toisistaan. Koodi paljastaisi armoita käyttäjänsä sosiaalisen taustan.

Vaikka *Sana kiertää* -kokoelmaa ei ole tarkoitettu tieteelliseksi lähdeotekeksi, siitä tai sen perustana olevista alkuperäisartikkeleista löytää runsaasti uutta tutkimustietoa. Hyviä esimerkkejä ovat Helena Sunin tutkielmat koirasanastosta, Raimo Jussilan kirjoitukset vanhasta kirjakiielestä ja Jaakko Sivulan artikkelit murre sanoista. Luki- ja ongelma- ja selvitä, mikä on uutta ja mikä vanhaa, mutta jos kirjaa käyttelee vain harrastusmielessä, asialla ei ole sen suurempaa väliä.

Yhdellä istumalla kirjaa ei kannata lukea. Muuten käy niin kuin käy tavallisesti vitsikirjoja lukiessa: mikään ei enää huvita, kun hupia on liikaa. Samojen asioiden toistuminenkin alkaa ärsyttää, jos niihin törmää tiuhaa tahtia. *Sana kiertää* -teoksen anti maistuu parhaalta pieninä annoksina.

KAISA HÄKKINEN

Arolantie 118, 21530 Paimio

PAKINOINTIA KIELIASIOISTA

Erkki Lyytikäinen *Bikinirajaus. Näkökulmia kieleen.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 623. SKS, Helsinki 1995. 227 s. ISBN 951-717-880-8.

Helsingin Sanomien kolumnistina ahkeroinut Erkki Lyytikäinen on pelastanut joukon pakinoita vajoamasta kohta unohtuiksi julkaisemalla niistä valikoiman *Bikinirajaus*. Kokoelma sisältää 94 lyhyttä kirjoitelmaa, jotka käsittelevät mitä

moninaisimpia teemoja. Kaikki ne kuitenkin tavalla tai toisella liittyvät kieleen, erityisesti suomen kieleen ja sen käyttöön.

Lyytikäisen teos on luonteeltaan hyvin persoonallinen. Siinä lähdetään usein liikkeelle jostakin ajankohtaisesta havainnos-